

VU Research Portal

Wetenschap en filantropie

Bekkers, R.H.F.P.

published in

De Dikke Blauwe. Filanthropium Jaargids 2014
2014

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Bekkers, R. H. F. P. (2014). Wetenschap en filantropie. In E. Venema, & C. Groenhuijsen (Eds.), *De Dikke Blauwe. Filanthropium Jaargids 2014* (pp. 106-118). Lenthe Uitgevers.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Wetenschap & Filantropie

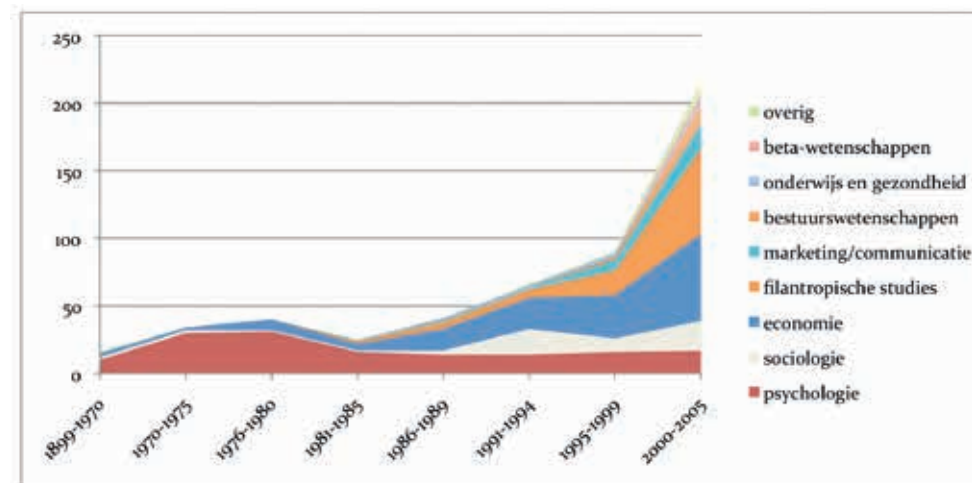
Wereldwijd houdt een toenemend aantal wetenschappers uit zeer uiteenlopende disciplines zich bezig met filantropie. Deze trend zien we ook in Nederland. Wat is er in de wetenschap bekend over de achtergronden en de impact van filantropie? En hoe ziet het Nederlandse academische landschap eruit? In deze bijdrage geef ik een beknopt antwoord op deze vragen. Een meer volledig antwoord zou veel meer pagina's beslaan dan deze bijdrage kan omvatten. Graag verwijs ik u voor meer achtergronden naar de publicaties die aan het eind van deze bijdrage vermeld staan.

Klassieke vragen

De definitie van filantropie als 'vrijwillige bijdragen aan het algemeen nut' impliceert dat mensen in staat en bereid zijn hun directe eigen belang op te schorten ten gunste van het algemene belang.² De morele vraag naar de mate waarin mensen het belang van anderen boven hun eigen belang zouden moeten laten prevaleren en naar de omstandigheden waarin die norm geldt is eeuwenlang het exclusieve terrein geweest van filosofen. In de filosofie is deze morele vraag nauw verbonden met de vraag naar de aard van de menselijke natuur – is de mens van nature goed of slecht? Ook de vraag of de mens tot zuiver altruïstisch gedrag in staat is, heeft veel aandacht gekregen. Deze vragen zijn zeer moeilijk – zo niet onmogelijk – met empirisch onderzoek te beantwoorden.³ Een van de eerste pogingen tot een antwoord komt van Adam Smith, een van de grondleggers van de economische wetenschap. In 1759 stelde Smith in zijn *Theory of Moral Sentiments* de empirische vraag welke principes in de menselijke natuur onze inzet voor het geluk van anderen sturen. In 1851 introduceerde Auguste Comte – die overigens ook de term *sociologie* introduceerde – de term altruïsme. In de antropologie beschrijven Marcel Mauss en Bronislaw Malinowski begin jaren '20 de uitwisseling van giften

in niet-westerse volken. Inzet voor anderen heet tegenwoordig in het wetenschappelijke vakjargon *prosociaal gedrag*.

Met de grote vlucht die de empirische wetenschap van het menselijk gedrag sinds de jaren '50 heeft genomen is ook het inzicht in prosociaal gedrag sterk toegenomen. In de sociale psychologie wordt filantropie sinds de jaren '60 geanalyseerd als een bijzondere vorm van prosociaal gedrag. Biologen benaderen sinds Hamilton (1964; zie ook Dawkins, 1976) altruïsme als een interessant verschijnsel vanuit de evolutietheorie. Economen hebben wiskundige modellen van het geefgedrag gebouwd en geprobeerd de prijselasticiteit en de schatkistefficiëntie van het geefgedrag te schatten. Juristen analyseren de wetgeving en beschrijven de jurisprudentie rond de vraag wat het algemeen nut behelst. Bedrijfskundigen en organisatiewetenschappers bestuderen het management van en de toewijding van vrijwilligers in teams en de efficiëntie van filantropie. Beleidswetenschappers onderzoeken hoe de overheid zich verhoudt tot het particulier initiatief. Hersenwetenschappers houden zich bezig met het lokaliseren van de hersenfuncties die filantropisch gedrag mogelijk maken.

Figuur 1. Aantal publicaties per jaar over filantropisch gedrag in wetenschappelijke tijdschriften naar discipline van publicatie (bron: Bekkers & Dursun, 2013)

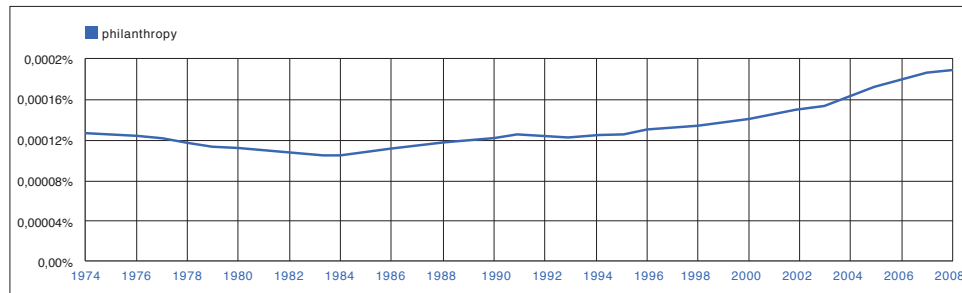
De groei van onderzoek naar filantropie

Er verschijnen wereldwijd steeds meer artikelen in wetenschappelijke tijdschriften waarin filantropisch gedrag van burgers empirisch wordt onderzocht, zo blijkt uit een overzicht van deze literatuur.⁴ Deze ontwikkeling is weergegeven in figuur 1.

Een vergelijking met de groei in het aantal publicaties in de gehele wetenschappelijke wereld laat zien dat de laatste jaren de groei op het terrein van de Filantropische Studies groter is (Bekkers & Dursun, 2013). Eén van de eerste publicaties is van de uit Rusland naar de Verenigde Staten geëmigreerde Pitirim Sorokin, die eind jaren '20 over een experiment met giften aan goede doelen publiceerde in het *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Soziologie*. Na het werk van Sorokin verschenen er tot in de jaren '50 nauwelijks artikelen over filantropie in wetenschappelijke tijdschriften. In de jaren '70 publiceren vooral sociaal psychologen over filantropie

(voor een overzicht zie Dovidio, Piliavin, Schroeder & Penner, 2006); die belangstelling ebte weg in de jaren '80, als tegelijkertijd economen er steeds meer aandacht voor krijgen. Vanaf de jaren '90 ontstaat er in de Verenigde Staten een vakgebied *Filantropische Studies*, met eigen tijdschriften en congressen. Volgens een recente schatting van David Horton Smith (2013) zijn nu wereldwijd zo'n 8.000 wetenschappers bezig met onderzoek naar filantropische organisaties en vrijwillige inzet van tijd en geld. Het is opvallend dat Nederland relatief veel van deze onderzoekers telt.

Figuur 2 laat zien dat de groeiende belangstelling voor filantropie niet alleen in een toenemend aantal wetenschappelijke artikelen tot uiting komt, maar ook in boeken. De figuur geeft het relatieve aantal keer dat de term filantropie in het Engelse corpus van Google Books voorkomt weer. Dat aantal neemt toe, tot een niveau dat in

Figuur 2. Relatieve prevalentie van de term 'philanthropy' in Google Books

2008 bijna twee maal hoger lag dan in het jaar 1984.

Onderzoek naar filantropie in Europa

De meest opvallende voorbeelden van filantropie komen tegenwoordig uit de Verenigde Staten, waar vermogende particulieren zoals Bill Gates en Warren Buffet via vermo-

menteel ongeveer 100 leden uit 19 landen. In Nederland zijn intussen ook onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam (UvA) en de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR) lid van het netwerk. Een ERNOP-consortium gecoördineerd vanuit de VU verichte in 2012-2014 de EUFORI-studie naar de financiering van onderzoek en innovatie door (vermogens)fondsen in Europa. In 2014 start een nieuw ERNOP-consortium, ditmaal geleid door het Centre for Social Investment in Heidelberg, met onderzoek naar de effecten van vrijwilligerswerk op vrijwilligers zelf en de samenleving als geheel.

Onderzoek naar Filantropie in Nederland

Nederland behoort internationaal tot de voorhoede als het gaat om de productie van wetenschappelijke kennis over filantropie. Nederland telt maar liefst zes hoogleraren die filantropie in hun leeropdracht hebben staan: Theo Schuyt en René Bekkers aan de Vrije Universiteit Amsterdam, Dinand Webbink en Lucas Meijs aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, Geert Sanders aan Nyenrode, en Marco van Leeuwen aan de Universiteit Utrecht. Daarnaast houdt Ruerd Ruben van het CIDIN aan de Radboud Universiteit Nijmegen zich bezig met onder-

zoek naar ontwikkelingssamenwerking en particuliere initiatieven op dit terrein. De disciplinaire herkomst van deze onderzoekers is zeer divers.

Hoewel veel spelers in het filantropie-onderzoek in Nederland zich niet tot één deel van het veld beperken, is grofweg een verdeling te maken van onderzoekers in negen vakken, zoals in het 3 x 3 schema van tabel 1.⁵ Omdat het onmogelijk is uitputtend te zijn, heb ik in elk vak van het schema voorbeelden van de belangrijkste thema's weergegeven.

Een eerste groep onderzoekers houdt zich bezig met verklarend onderzoek naar de herkomst en oorzaken van filantropie (de linkerkolom). Uit welke maatschappelijke achtergronden komt de filantropie voort, hoe beïnvloedt het gedrag van goededoelenorganisaties de bijdragen van burgers en in welke sociale situaties zien we meer filantropisch gedrag? Een tweede groep (in

het midden) houdt zich bezig houden met beschrijvend onderzoek en beantwoordt de vraag wat de aard en samenstelling van de filantropie is, de trends daarin en de betekenis van de filantropie voor de maatschappij als geheel. Een derde groep ten slotte (weergegeven in de rechterkolom) houdt zich bezig met verklarend onderzoek naar de effecten van filantropie: wat levert filantropie op voor burgers, organisaties en de samenleving als geheel?

Onderzoekers in deze drie groepen kunnen verder ingedeeld worden naar het niveau waarop hun aandacht zich concentreert: op het micro-niveau van individuele burgers (de onderste laag van tabel 1), het meso-niveau van organisaties (de middenlaag), en het macro-niveau van samenlevingen (de bovenste laag). Voorbeelden van vragen op het individuele niveau zijn 'Welke groepen geven het meest aan goededoelenorganisaties?' en 'Waarom doen kerkelijke en hoger

Tabel 1. Onderzoek naar filantropie in 9 velden

	Betekenis		
Niveau	Herkomst: oorzaken	Bestemming: aard & omvang	Effecten: gevolgen
Macro: cultuur en land	Ongelijkheid, cohesie en diversiteit, subsidie en fiscale wetgeving	Een actieve, zorgzame en duurzame samenleving	Meer cohesie, democratie, ongelijkheid?
Meso: organisaties	Fondsenwerving en transparantie	Goededoelenorganisaties, vermogensfondsen en nonprofits	Grotere impact, professionalisering en samenwerking?
Micro: mensen	Religie en onderwijs, acht mechanismen	Geefgedrag en vrijwilligerswerk door individuen, huishoudens, bedrijven, loterijen en fondsen	Gelukkiger, meer vertrouwen en langer gezond?

gensfondsen miljarden besteden aan het algemeen nut. Ook Europa kent een lange traditie van filantropie en groeit de wetenschappelijke belangstelling voor filantropie. Het European Research Network on Philanthropy (ERNOP), dat in 2007 aan de Vrije Universiteit in Amsterdam werd opgericht, telt

opgeleide burgers vaker vrijwilligerswerk?'. Voorbeelden van vragen op het organisatie-niveau zijn 'Wat kost fondsenwerving door goededoelenorganisaties in Nederland?' en 'Op welke wijze werken vermogensfondsen samen met lokale overheden?'. Voorbeelden van vragen op samenlevingsniveau zijn 'Hoe sterk is de filantropische sector in Nederland gereguleerd?' en 'In welke omstandigheden versterkt of verzwakt filantropie maatschappelijke ongelijkheden?'

Vrije Universiteit Amsterdam (VU)

Het onderzoek naar filantropie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam gaat terug tot begin jaren '90. In 1995 kon Theo Schuyt voor het eerst het geefgedrag van huishoudens, bedrijven, fondsen en loterijen in kaart brengen (het vak midden onder in tabel 1). Sinds 2001 is Theo Schuyt hoogleraar *Filantropische Studies* en kent de VU ook een werkgroep met die naam. Schuyt promoveerde als socioloog in 1985 in Groningen. In zijn oratie beschreef Schuyt de filantropie in Nederland als een sector in ontwikkeling, als antwoord op vragen over het meso-niveau van organisaties uit het hart van tabel 1: hoe is de filantropie in Nederland georganiseerd, en hoe verloopt haar professionele ontwikkeling? Het eerste *Geven in Nederland*-onderzoek verscheen in 1997. Sindsdien doet de VU continu het onderzoek en verschijnt het tweejaarlijks, telkens in de oneven jaren (de meest recente editie is Schuyt, Gouwenberg & Bekkers, 2013).

Geven in Nederland beschrijft de aard en omvang van de filantropie in Nederland en brengt de trends daarin in kaart. Sinds 2001 staat het onderzoek onder redactie van Schuyt en Gouwenberg. In de begeleidingscommissie van het onderzoek denken minis-

teries en partijen uit de filantropische sector mee. De cijfers uit het *Geven in Nederland*-onderzoek worden algemeen gebruikt, niet alleen door partijen uit de filantropische sector en door de overheid, maar ook door banken zoals ABN/AMRO. De cijfers worden meegenomen in de *Sociale Staat van Nederland* van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Bijl, Boelhouwer, Pommer & Sonck, 2013), en voeden ook de Cultuurindex van de Boekmanstichting (Boelhouwer, Van den Broek, Van Eijck, Smithuijsen & Vinken, 2013), waarmee de ontwikkeling van de cultuur in Nederland zichtbaar wordt gemaakt.

Het onderzoek naar de filantropie aan de VU beantwoordt de vraag: 'Wie geeft wat en waarom?'⁶ Er is in de afgelopen decennia veel wetenschappelijke kennis vergaard als antwoord op deze vraag. Dit onderzoek beweegt zich in de vakken links en het midden van de onderste rij in tabel 1 en beschrijft de maatschappelijke betekenis en de achtergronden van filantropie.

Bekkers en Wiepking hebben vrijwel de volledige wetenschappelijke literatuur gesystematiseerd die is verschenen in het vak linksonder van tabel 1. Deze literatuur heeft twee typen inzichten opgeleverd: (1) inzichten over de sociaaldemografische kenmerken van filantropisch actieve burgers, als antwoord op de vraag 'Wie geeft (meer)?' en (2) inzichten over de mechanismen die filantropisch gedrag sturen, als antwoord op de vraag 'Waarom geven mensen?'.⁷ Een hoger niveau van religieuze betrokkenheid en een hoger onderwijsniveau blijken twee belangrijke maatschappelijke achtergronden van filantropie te zijn. Van de acht mechanismen die filantropisch gedrag sturen zijn drie belangrijke sociaal van aard: mensen

geven vaker (1) wanneer de sociale omgeving daarom vraagt, (2) wanneer het maatschappelijke status oplevert om te geven en (3) wanneer de sociale normen en waarden filantropie voorschrijven.

In 2002 werd *Geven in Nederland* een longitudinale panelstudie dat het filantropische gedrag van huishoudens volgt. Deze innovatie in de opzet van het onderzoek heeft de VU een internationale koppositie gegeven, samen met het *Center on Philanthropy* in de Verenigde Staten aan de Universiteit van Indiana, dat jaarlijks het *Giving USA* onderzoek uitvoert. Het onderzoekscentrum in Indianapolis startte vrijwel gelijktijdig als de VU met een gelijkaardig longitudinaal onderzoek (de *Center on Philanthropy Panel Study*, COPPS; Wilhelm, 2006), opmerkelijk genoeg zonder dat daar overleg over had plaatsgevonden. Door het longitudinale karakter van het GIN-onderzoek sinds 2002 is de fluctuatie in het geefgedrag door huishoudens en bedrijven zichtbaar geworden en kan de vraag naar de maatschappelijke achtergronden van filantropie steeds beter worden beantwoord. Daarnaast kunnen nieuwe vragen worden beantwoord over de effecten van filantropie (zie bijvoorbeeld Bekkers, 2012). Deze vragen horen in het vak rechts onder in tabel 1 thuis. Voorbeelden van deze vragen zijn: vergroot vrijwilligerswerk de sociale netwerken en het maatschappelijke vertrouwen van burgers? Verhoogt vrijwilligerswerk voor werklozen de kans op het vinden van betaald werk? Maakt het geven van geld aan goededoelenorganisaties mensen gelukkiger?

In 2000 raakte René Bekkers, destijds promovendus aan de Universiteit Utrecht, betrokken bij het VU-onderzoek. Hij pleitte

ervoor het onderzoek voortaan onder zoveel mogelijk dezelfde huishoudens te verrichten, in plaats van steeds nieuwe steekproeven te trekken. In 2005 verwierf Bekkers een prestigieuze 'veni'-beurs van de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) voor nader onderzoek naar de vraag waarom een hoger niveau van onderwijs samengaat met meer filantropisch gedrag. In 2013 benoemde de VU Bekkers als tweede hoogleraar van de werkgroep Filantropische Studies, na een voordracht van de Van der Gaag Stichting van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). De leeropdracht luidt *Sociale aspecten van prosociaal gedrag*. In zijn oratie met de titel 'De maatschappelijke betekenis van filantropie' gaf Bekkers het sein voor een nadere studie van de effecten van filantropie op de samenleving als geheel. Vragen op dit terrein zijn: maakt de filantropie samenlevingen sterker en democratischer of juist ongelijker? Hiermee beweegt het VU-onderzoek in de richting van de rechtsbovenhoek van tabel 1.

In 2004 raakte Pamala Wiepking betrokken bij het *Geven in Nederland*-onderzoek. Zij werkte mee aan de Nederlandstalige boekserie, publiceerde actief artikelen in internationale wetenschappelijke tijdschriften op basis van de gegevens uit het onderzoek en promoveerde in 2008 (Wiepking, 2008). Na haar promotie verwierf Wiepking een 'veni'-beurs, voor onderzoek naar de verschillen tussen landen in filantropie door burgers. Dit onderzoek past in de vakken linksboven en midden bovenin tabel 1.

Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR)

In 2009 is aan de EUR het Erasmus Center for Strategic Philanthropy (ECSP) opgericht,

op initiatief van het vermogensfonds Adessum Foundation en in nauwe samenwerking met de Erasmus School of Economics (ESE) en de Rotterdam School of Management (RSM).⁸ Het ECSP heeft vanaf het begin als doel gehad de effectiviteit van de filantropische sector te versterken, onder het motto *doing good, done better*. Terwijl de effectiviteit van filantropie in de Verenigde Staten een belangrijk thema vormde, hield in de Nederlandse academie zich vrijwel niemand met dit vraagstuk bezig.

Aanvankelijk ging de aandacht van het ECSP vooral uit naar vrijwilligerswerk en de impact van filantropie in brede zin. Sinds 2013 stelt het ECSP zich als doel een kennis- en leercentrum te zijn voor zelfstandige vermogensfondsen in Europa. Zij vertegenwoordigen een aanzienlijk deel van de filantropische bestedingen en krijgen steeds meer maatschappelijke betekenis doordat overheden zich terugtrekken. Het uitgangspunt van het ECSP is dat vermogensfondsen door de vrijheid van kapitaal een unieke en zeer waardevolle verkennende en aanjagende rol kunnen spelen bij het vinden van oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. Om vermogensfondsen in staat te stellen deze rol steeds professioneler in te vullen, stimuleert het ECSP onderzoek dat zich richt op de vraag: 'Hoe kunnen vermogensfondsen hun bijdrage aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken optimaliseren?'. Op basis van de onderzoeksresultaten levert het ECSP ook training en strategisch advies gericht op capaciteitsversterking en impact en slaat daarmee een brug tussen wetenschap en praktijk. ECSP biedt daarom ook een platform voor uitwisseling van kennis tussen onderzoekers en mensen uit de praktijk van vermogensfond-

sen, dat wil zeggen oprichters, families, toezichhouders, bestuurders, stafmedewerkers en gespecialiseerde dienstverleners.

Het ECSP-onderzoek naar vermogensfondsen, uitgevoerd in samenwerking met een groeiend aantal onderzoekers van EUR, beweegt zich in de bovenste twee lagen van tabel 1, en met name in het midden en rechts daarvan. Het onderzoek beschrijft de maatschappelijke context en het functioneren van vermogensfondsen, de kwaliteit van het beleid van de fondsen, de mate waarin en de wijze waarop zij samenwerken met andere partijen (zoals bedrijven en overheden) en zoekt verklaringen voor verschillen tussen organisatiepraktijken en de effectiviteit van het werk van vermogensfondsen. Het ECSP heeft daarbij ook oog voor nieuwe ontwikkelingen, zoals de combinatie van charitatief geven en sociaal investeren. Hierbij richten fondsen zich op een combinatie van maatschappelijk en financieel rendement en spelen opkomende thema's als impact investing en social impact bonds een rol.

Aan de EUR is een aantal onderzoekers actief op het gebied van filantropie, vaak in samenwerking met het ECSP.

Lucas Meijs is in 2003 aangesteld als hoogleraar Vrijwilligerswerk, Civil Society en Business en sinds 2010 hoogleraar Strategic Philanthropy aan de Rotterdam School of Management. Zijn onderzoek richt zich op het organiseren van en met vrijwilligers, het verbeteren van de impact van projecten en organisaties, het opschalen van (succesvolle) initiatieven, vergelijkende governance-vraagstukken en de positie van vermogensfondsen en civil society in relatie tot overheid en

bedrijfsleven. Meijs is sinds 2010 een van de drie redactieleden van *Nonprofit & Voluntary Sector Quarterly*, wereldwijd het belangrijkste wetenschappelijke tijdschrift op het terrein van Filantropische Studies. Hij is tevens raadslid van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO).

De tweede ECSP-hoogleraar, Dinand Webbink, hield op 11 februari 2011 zijn oratie over het meten van de impact van filantropie. Webbink is econoom en hoogleraar beleidsevaluatie op het terrein van onderwijs, gezondheid en strategische filantropie. Zijn onderzoek richt zich op het vaststellen van de effecten van interventies of projecten op verschillende terreinen in binnen- en buitenland op basis van experimentele onderzoeksdesigns. Zo voert hij onderzoek uit naar projecten voor arme kinderen in de favela's in Brazilië, voor werknemers in de goudmijnen van Ghana of voor VMBO-scholieren in Nederland. Daarnaast doet hij veel onderzoek naar de effecten van overheidsbeleid, vooral op het terrein van onderwijs. Karen Maas en Kellie Liket doen onderzoek naar impact in de strategie van vermogensfondsen, goede doelenorganisaties en van bedrijven, in hun MVO-programma's. Hoe meten deze partijen de impact van hun werk en hoe maken zij strategische keuzes op basis van deze informatie? Op basis van de antwoorden op deze vragen kan de effectiviteit van maatschappelijke initiatieven worden vergroot. Liket en Maas werkten samen met het Centraal Informatiepunt Goede Doelen (CIGD), intussen opgegaan in de Kennisbank Filantropie, in de ontwikkeling van de *Performance Prediction Scan (PPS)*; Liket, Maas & Klasen, 2012). Dit instrument beoogt de effectiviteit van goededoelenorganisaties te verbeteren. Liket zal in 2014 promoveren op haar

proefschrift "Waarom 'goed doen' niet goed genoeg is", waarin zij de oorzaken bestudeert voor de vaak geconstateerde ineffectiviteit van maatschappelijke initiatieven en handvatten aanreikt om de impact te vergroten. De eerder genoemde Pamala Wiepking heeft na haar overstap van de VU naar de EUR haar onderzoek naar landenverschillen in filantropie voortgezet, aanvankelijk als lid van het ECSP en sinds kort daarbuiten, bij de Rotterdam School of Management. Dit jaar verschijnt een bundel met een groot aantal studies naar geefgedrag in verschillende landen van wetenschappers uit de hele wereld (Wiepking & Handy, 2014). Wiepking heeft zich recent ook gericht op het succes van nationale acties, onder meer in samenwerking met Marco van Leeuwen.

Sigrid Hemels is hoogleraar belastingrecht aan de Erasmus School of Law (ESL) van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hemels is niet formeel verbonden aan het ECSP, maar wel indirect betrokken. Haar onderzoek naar de fiscale aspecten van fondsenwerving en filantropie gaat onder meer over de fiscaal-juridische invulling van het begrip algemeen nut door de wetgever en de jurisprudentie (Hemels, 2013a). In Nederland en in de meeste andere landen worden fiscale faciliteiten voor filantropische initiatieven gegeven als zij een algemeen nut beogen. In haar onderzoek beschrijft Hemels niet alleen de invulling van het begrip algemeen nut in de wet en de jurisprudentie (zie bijvoorbeeld Hemels, 2013b), maar bekritiseert zij die ook en doet aanbevelingen voor verbetering (zie bijvoorbeeld Hemels, 2013c). Deze benadering is kenmerkend voor fiscaal-juridisch onderzoek en draagt bij aan wat in het managementjargon de 'valorisatie' van wetenschappelijk onderzoek heet.

Dergelijke valorisatie sluit aan bij de empirische benadering van de fiscale behandeling van filantropie die kenmerkend is voor het onderzoek van de Vrije Universiteit (Bekkers, 2010; Bekkers & Mariani, 2009, 2012).

Hemels onderzoekt ook nadrukkelijk de fiscale aspecten en belemmeringen voor geven over de landsgrenzen (Hemels, 2012), samen met een promovenda (Renate Buijze) en andere fiscalisten (Heidebauer et al., 2013).

'In Nederland zijn in navolging van Adessium nog geen particuliere fondsen opgestaan die meer fundamenteel onderzoek naar filantropie mogelijk maken.'

De voorgestelde richtlijn voor een Europese Stichting (*European Foundation Proposal*) en de regels voor giftenaftrek in de voorgestelde richtlijn voor een Common Consolidated Corporate Tax Base (CCCTB) staan op de onderzoeksagenda van Hemels (2013d). Deze regels en jurisprudentie zullen in belangrijke mate het speelveld bepalen waarbinnen Europese landen hun eigen regels voor filantropische instellingen kunnen maken.

Overige universiteiten

Het onderzoek naar filantropie aan de andere Nederlandse universiteiten concentreert zich op specifieke deelterreinen van de filantropische sector.

Ontwikkelingssamenwerking. Aan de Radboud Universiteit Nijmegen doen Lau Schulp en

Ruerd Ruben aan het Centre for International Development Issues Nijmegen (CIDIN) onderzoek naar de impact en effectiviteit van projecten op het terrein van ontwikkelingssamenwerking. Ruben is ook directeur van de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Sara Kinsbergen verdedigde in Nijmegen in februari 2014 haar proefschrift 'Behind the Pictures: Understanding private development initiatives' over particuliere initiatieven voor ontwikkelingshulp.

Geschiedenis van filantropie. Aan de Universiteit Utrecht doet Marco van Leeuwen historisch onderzoek naar filantropie, met name naar ouderenhofjes en armenzorg, maar ook naar gildes (Van Leeuwen, 2011). Van Leeuwen heeft zich met dit onderzoek bezig gehouden sinds zijn promotieonderzoek bij de ICS onderzoeksschool voor sociologie aan de Universiteit Utrecht in 1990-1995. Na zijn promotie werkte Van Leeuwen aan het Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) in Amsterdam. De laatste jaren heeft hij samen met Lex Heerma van Voss een onderzoeksprogramma geleid met als titel 'Giving in the Golden Age' (GIGA; Heerma van Voss & Van Leeuwen, 2012).⁹ In dit onderzoek worden historische patronen in geefgedrag in Nederland geanalyseerd. Het onderzoek beschrijft het ontstaan en de werking van ouderenhofjes (Looijesteijn, 2012), nalatenschappen (Van Nederveen Meerkerk, 2012), en collectes (Teeuwen, 2012) in relatie tot inkomensongelijkheid in Nederland. In nieuw onderzoek is het werkterrein uitgebreid met andere noordwest Europese landen (Van Leeuwen, Van Voss & Nederveen Meerkerk, 2014; Looijesteijn & Van Leeuwen, 2014) en is de periode tussen de Gouden Eeuw en de

moderne welvaartsstaat onderzocht (Van Leeuwen & Van Leeuwen, 2014).

Universiteiten. Geert Sanders is sinds 2009 gasthoogleraar aan Nyenrode Business Universiteit, nadat hij met Geert Hofstede baanbrekend werk deed naar organisatiecultuur en van 1997 tot 2007 de universiteit Groningen adviseerde in haar fondsenwerving. In zijn oratie besprak Sanders de kansen op meer filantropische inkomsten voor universiteiten en de noodzakelijke voorwaarden daarvoor. Eerder bracht de VU samen met de Universiteit van Kent een rapport uit op basis van internationaal vergelijkend onderzoek in opdracht van de Europese Commissie (Breeze, Gouwenberg, Schuyt & Wilkinson, 2011). Het werk van Sanders is gebaseerd op zijn ervaring als fondsenwerfer en adviseur.

Financiering

Typerend voor het Nederlandse onderzoek naar filantropie is de wijze waarop het wordt gefinancierd. Het eerste *Geven in Nederland*-onderzoek aan de VU werd mogelijk gemaakt door een startsubsidie van KWF Kankerbestrijding en VWS. De laatste jaren financiert een aantal ministeries het onderzoek, gecoördineerd door de afdeling Sanctie- en Preventiebeleid van het ministerie

van Veiligheid en Justitie. De bekende 'goede doelen' die landelijk fondsen werven betalen niet meer mee aan het onderzoek. Het overige werk van het Centrum voor Filantropische Studies aan de VU wordt vrijwel geheel gefinancierd uit contractonderzoek, voornamelijk voor de Europese Commissie.

Het ECSP in Rotterdam is opgericht met steun van de Adessium Foundation en krijgt daarnaast ondersteuning vanuit de EUR. Het centrum streeft naar een verbreding van de financiële basis door (1) institutionele financiering van vermogensfondsen, (2) directe financiering, door middel van vergoeding van training- en opleidingsprogramma's en projectfinanciering voor onderzoek, en (3) gebundelde financiering van opdrachtgevers voor meerjarige onderzoeksprogramma's of vaste dienstenpakketten op basis van lidmaatschap.

In Nederland zijn in navolging van Adessium nog geen particuliere fondsen opgestaan die meer fundamenteel onderzoek naar filantropie mogelijk maken. In de Verenigde Staten heeft de Templeton Foundation prestigieuze beurzenprogramma's mogelijk gemaakt, zoals de *Science of Philanthropy* en de *Science of Generosity*, elk met een waarde van \$5 miljoen.

LITERATUUR

- Batson, C.D. (2011). *Altruism in Humans*. New York: Oxford University Press.
- Bekkers, R. (2010). Giftenaftrek in Nederland: evaluatiemethoden en hun interpretatie. *Weekblad Fiscaal Recht*, 139 (6873): 1140-1148.
- Bekkers, R. (2012). Trust and Volunteering: Selection or Causation? Evidence from a Four Year Panel Study. *Political Behavior*, 32 (2): 225-247.
- Bekkers, R. (2013). De maatschappelijke betekenis van filantropie. Oratie Vrije Universiteit Amsterdam.
- Bekkers, R. & Dursun, E. (2013). A Brief History of Research on Philanthropy. http://understandingphilanthropy.files.wordpress.com/2012/01/13_03_22_development_research.pdf

- Bekkers, R. & Mariani, E. (2009). Het gebruik van de giftenaftrek in Nederland, 1977-2007. Pp. 176-185 in: Schuyt, T.N.M., Gouwenberg, B.M. & Bekkers, R. (Eds.). In: *Geven in Nederland 2009: Giften, Sponsoring, Legaten en Vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business.
- Bekkers, R. & Mariani, E. (2012). Gedragseffecten van de Geefwet. *Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie*, 143 (6917): 133-139.
- Bekkers, R. & Wiepking, P. (2011a). A Literature Review of Empirical Studies of Philanthropy: Eight Mechanisms that Drive Charitable Giving. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40(5): 924-973.
- Bekkers, R. & Wiepking, P. (2011b). Who Gives? A Literature Review of Predictors of Charitable Giving. Part One: Religion, Education, Age, and Socialisation. *Voluntary Sector Review*, 2(3): 337-365.
- Bijl, R., Boelhouwer, J., Pommer, E. & Sonck, N. (2013). *De Sociale Staat van Nederland 2013*. Den Haag: SCP.
- Boelhouwer, J., Van den Broek, A., Van Eijck, K., Smithuijsen, C., Vinken, H. & Van Woersem, L. (2013). Cultuurindex Nederland: Kernegevens over de culturele sector 2005-2011. Pp. 8-20 in: Van Hamersveld, I., Van der Leden, J., Nuchelmans, A., Smithuijsen, C., Van Woersem, L., Van den Broek, A. & Van Eijck, K. (Red.). *Boekman 97: De Staat van Cultuur*. Amsterdam: Boekmanstichting.
- Breeze, B., Gouwenberg, B.M., Schuyt, T.N.M. & Wilkinson, I. (2011). *Giving in Evidence: Fundraising from philanthropy for research funding in European universities*. Brussels: European Commission, Directorate General Research.
- Comte, A. (1973/1851). *System of Positive Polity or Treatise on Sociology Including the Religion of Humanity*. New York, NY: Lenox Hill.
- Dawkins, R. (1976). *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press.
- Dovidio, J.F., Piliavin, J.A., Schroeder, D.A., & Penner, L. (2006). *The social psychology of prosocial behavior*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hamilton, W. D. (1964). The genetical evolution of social behavior. *Journal of Theoretical Biology*, 37: 1-52.
- Heerma van Voss, L.H. & Van Leeuwen, M.H.D. (2012) Charity in the Dutch Republic: an introduction. *Continuity and Change*, 27(2): 175-197.
- Heidebauer, S., S.J.C. Hemels, B.W. Muehlmann, M. Stewart, O. Thömmes & T. Tukic (2013). Cross-Border Charitable Giving and Its Tax Limitations. *Bulletin for International Taxation*, 11: 611-625.
- Hemels, S.J.C. (2012). Nederlandse grensoverschrijdende fiscale ondersteuning van kunst en cultuur. *Tijdschrift Estate Planning*, 4: 259-273.
- Hemels, S.J.C. (2013a). Open anbi-norm in de enkelvoudige of meervoudige kamer: een toetsing. Pp. 95-102 in: J.P. Boer (Red.). *Kwaliteit van belastingrechtspraak belicht*. Den Haag: Sdu.
- Hemels, S.J.C. (2013b). Wijzigingen voor ANBI's per 1 januari 2014. *Fiscale Berichten voor het Notariaat*, 58: 3-9.
- Hemels, S.J.C. (2013c). Giftenaftrek afschaffen ten bate van voorgevulde aangifte? *Weekblad fiscaal recht*, 7015 (142): 1057-1061.
- Hemels, S.J.C. (2013d). Giftenaftrek en goede doelen in de CCCTB. *Nederlands Tijdschrift voor Fiscaal Recht*, 14(6/254): 1-3.
- Liket, K., Maas, K. & Klasen, M. (2012). *Performance Prediction Scan (PPS): Succesfactoren voor maatschappelijke prestatie*. Rotterdam: ECSP.
- Looijesteijn, H. (2012). Funding and Founding Private Charities. Leiden almshouses and their founders, 1450-1800. *Continuity and Change*, 27(2): 199-239.
- Looijesteijn, H. & Van Leeuwen, M.H.D. (2014). Almshouse founding and community building in the Dutch Republic, c. 1600-1800. *Scandinavian Economic History Review*.
- Mauss, M. (1990/1923) *The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. London: Routledge.
- Sanders, G. (2013). *De waarde van levenslang: wat kunnen universiteiten en babyboom-alumni voor elkaar betekenen?* Inaugurele rede Nyenrode Business Universiteit.
- Schuyt, T.N.M., Gouwenberg, B.M. & Bekkers, R. (2013). *Geven in Nederland 2013: Giften, Nalatenschappen, Sponsoring en Vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business.
- Schuyt, T.N.M. (2013). *Philanthropy and the Philanthropy Sector: An Introduction*. London: Ashgate.
- Smith, A. (1759). *The Theory of Moral Sentiments*. London: Millar.
- Smith, D.H. (2013). Growth of Research Associations and Journals in the Emerging Discipline of Altruistics. *Nonprofit & Voluntary Sector Quarterly*, 42(4): 638-656.
- Sorokin, P. A. (1928). Experimente zur Soziologie. *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Soziologie*, 4(1): 1-10.
- Teeuwen, D. (2012). Collections for the poor. Monetary charitable donations in Dutch towns, c. 1600-1800. *Continuity and Change*, 27(2): 271-299.
- Trivers, R. L. (1971) The Evolution of Reciprocal Altruism. *Quarterly Review of Biology* 46: 35-57.
- Wiepking, P. (2008). *For the Love of Mankind*. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Wiepking, P. & Handy, F. (Red., 2014). *Generous People, Generous Nations: A Comparative Study of Global Giving*. The Palgrave Companion to Global Philanthropy. Hampshire, UK: Palgrave MacMillan.
- Wiepking, P. & Van Leeuwen, M.H.D. (2013). Picturing Generosity. Factors of success and failure of national campaigns in the Netherlands. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 42(2): 262-284.
- Wiepking, P. & Bekkers, R. (2012). Who Gives? A Literature Review of Predictors of Charitable Giving. Part Two: Gender, Marital Status, Income, and Wealth. *Voluntary Sector Review*, 3(2): 217-245.
- Van Leeuwen, M.H.D. (2011). Guilds and middle-class welfare, 1550-1800: provisions for burial, sickness, old age, and widowhood. *Economic History Review*, 65(1): 61-90.
- Van Leeuwen, M.H.D. (2012). Giving in Early Modern History: Philanthropy in Amsterdam's Golden Age. *Continuity and Change*, 27(2): 301-343.
- Van Leeuwen, M.H.D., Heerma van Voss, L.H. & Van Nederveen Meerkerk, E. (2014). Provisions for the elderly in North-Western Europe: an international comparison of almshouses, sixteenth-twentieth centuries, *Scandinavian Economic History Review*.
- Van Leeuwen, H.D. & Van Leeuwen, M.H.D. (2014). Church, State and Citizen: Charity in the Netherlands from the end of the Dutch Republic to the Welfare State, in: L. van Molle, ed., *Social Reform. The Dynamics of Religious Reform in Church, State and Society in Northern Europe, c. 1780-1920*. Leuven: Leuven University Press.
- Van Leeuwen, M.H.D. & Wiepking, P. (2013). National Campaigns for Charitable Causes: A Literature Review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 42(2): 219-240.
- Van Nederveen Meerkerk, E. (2012). The will to give. Charitable bequests, inter vivos gifts and community building in the Dutch Republic, c. 1600-1800. *Continuity and Change*, 27(2): 241-270.
- Webbink, D. (2011). *Van Evidentie naar Impact*. Oratie Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Wilhelm, M.O. (2006). New data on charitable giving in the PSID. *Economics Letters*, 92(1): 26-31.

VOETNOTEN

¹ Graag bedank ik Theo Schuyt, Arjen de Wit, Lucas Meijs, Michiel de Wilde, Sigrid Hemels, Pamala Wiepking en Marco van Leeuwen voor suggesties op een eerdere versie van deze bijdrage.

² Er is veel geschreven over de definitie van filantropie. Theo Schuyt geeft in zijn recente boek 'Philanthropy and the Philanthropy Sector' (2013) een nadere uitwerking van de hier gebruikte definitie.

³ Zie Batson (2011) voor een overzicht van experimenten met altruïsme in de sociale psychologie.

⁴ Vergelijkbare overzichten van de literatuur over bedrijven en vermogensfondsen zijn op dit moment nog niet beschikbaar.

⁵ Deze indeling stamt uit mijn oratie (Bekkers, 2013). Ik heb de indeling voor deze bijdrage aangepast en aangevuld.

⁶ Zie www.geveninnederland.nl voor meer informatie.

⁷ Het overzicht is gepubliceerd in drie delen: een artikel over de vraag 'Waarom geven mensen?' (Bekkers & Wiepking, 2011a) en twee artikelen over de vraag 'Wie geeft wat?' (Bekkers & Wiepking, 2011b; Wiepking & Bekkers, 2012). Zie www.understandingphilanthropy.com voor deze publicaties en voor meer informatie.

⁸ Zie www.ecsp.nl voor meer informatie.

⁹ Zie <http://socialhistory.org/en/projects/giving-golden-age> voor meer informatie.

* **prof. dr. René Bekkers** (1974) leidt het Centrum voor Filantropische Studies aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Hij is verantwoordelijk voor de kwaliteit van de gegevens die worden verzameld in het tweejaarlijkse *Geven in Nederland*-onderzoek en

heeft vele artikelen over geefgedrag en vrijwilligerswerk gepubliceerd. Bekkers studeerde sociologie en filosofie aan de Universiteit Nijmegen en doet vanaf 1999 wetenschappelijk onderzoek naar filantropie. Recent heeft hij onderzoek gedaan naar de fis-

cale effecten van de giftenaftrek, naar maatschappelijke verantwoordelijkheid en filantropie onder vermogende Nederlanders en naar de effecten van vrijwilligerswerk op sociale netwerken en de mentale en fysieke gezondheid.